

MADDE VE MANA KABI OLARAK YUMURTANIN SEMBOLİK YORUMLARI ÜZERİNE BİR İNCELEME

An Analyses on the Symbolic Interpretations of the Egg as a Container of
Matter and Meaning

Aynur KOÇAK*

Hilal OTYAKMAZ AYDIN*

Öz

İnsanlığın ilk kutsal ve sembolik yaratılış anlatıları olan mitlerde, evrenin yaratılışında yumurta önemli bir unsur olarak dikkat çekmektedir. Tanrılardan, insanlara, yer-yüzü ve gökyüzü varlıklarından, diğer mitik öğelere kadar ilksel varoluş hikâyelerinin yumurta ile buluştukları aktarılmaktadır. Yumurtanın kırılmadan önceki şekli çokluk-taki birliği, ikiye ayrılış şekli parça-bütün ilişkisi olarak yaratılıştaki dengeyi yansıtmaktadır. Özellikle yatay ve dikey sembolizme bağlı olarak yumurta merkezi konumda üremeye eş tutulur. Yatay boyutuyla; sakinliği, rahmi, yeni varlığın oluşumunu, yerleşmeyi, üretkenliği, verimliliği temsil ederken dikey boyutuyla da yatayda var olan oluşumun zıddı olan kozmik vuruşa bağlı hareketliliği, oluşum evresini tamamlayıp meydana çıkma durumunu ve şifa vericilikteki yüksel potansiyeli simgeler. Bu sembolik yorumlar yumurtanın madde ve mana bütünselliğini içermektedir. Bu madde ve mana birlikteliği çalışmada; “başlangıç ve yaratılış, birlik ve bütünlük, merkez, diriliş, bereket ve son” başlıklarındaki sembolik yorumlarla şekillenmiştir. Bu incelemede yumurta sembolizmi doğadan ilhamla döngüsel zaman çizgisinde, başlangıçtan sona ve dirilişe uzanan ilk kutsal, sembolik anlatılar ve ritüeller ekseninde ele alınarak değerlendirilmiştir.

Anahtar Sözcükler: mitoloji, madde-mana, sembol, ritüel, yumurta.

ABSTRACT

In mythologies, which encompass the earliest sacred and symbolic creation narratives of humankind, the egg emerges as a crucial element in the genesis of the universe. Gods, humans, earthly and celestial beings, and other mythical entities converge in stories of primordial existence involving the egg. The intact form of the egg

* Prof. Dr., Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, İstanbul/Türkiye. E-posta: nurkocak@yildiz.edu.tr. ORCID: 0000-0002-9555-1088.

* Doktora öğrencisi. Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, İstanbul/Türkiye. E-posta: hotyakmaz1@gmail.com. ORCID: 0000-0003-3947-3983.

symbolizes unity within multiplicity, while its division into two parts signifies the balance in creation through a part-whole relationship. Notably, the egg assumes a central position as a representation of reproduction, primarily due to its horizontal and vertical symbolism. Horizontally, it embodies serenity, the womb, the genesis of a new being, settlement, productivity, and efficiency. Vertically, it symbolizes mobility brought about by cosmic influence, contrasting with its horizontal representation. It represents emergence after the completion of the formative phase and the immense potential for healing. These symbolic interpretations underscore the unity of substance and meaning within the egg. This unity is shaped through symbolic interpretations falling under the themes of “beginning and creation, unity and integrity, center, resurrection, fertility, and end.” This study examines the symbolism of the egg within the framework of sacred and symbolic narratives and rituals that traverse the cyclical timeline inspired by nature, ranging from inception to culmination and rebirth.

Keywords: mythology, matter-meaning, symbol, ritual, egg.

Giriş

Taşlara çizilen ilk çizimlerden, kutsal anlatılara ve çeşitli ritüellere kadar insanoğlunun var oluş ve yaşam ekseninde karşısına çıkan yumurta, oluşum ve yaşam sürecinde insanlığın vazgeçilmezleri arasında büyük önem arz etmiştir. Yüzyıllar boyunca yumurta, şekilsel ve yapısal özelliğinden dolayı bilinmezliği, kaostan-kozmosa geçişi, dünyanın, yaratılışın, yaşamın, doğumun ve çoğulluğun sembolü olarak görülmüştür.

Yumurta yapısı itibarıyla insanlık için ilgi çekici ve gizemli bir olgu olmuş, içerisinde gizlenen canlılığın bilinmezliklerle dolu olmasıyla da umut ve dilek gibi kavramların bu bilinmezlikle özdeşleşmesini sağlamıştır (Sivri ve Yetim, 2009: 192-193). Yumurtanın zarı ve kabuğu dünyanın yapısına benzemektedir. Yumurtanın sarısının ortada olması gibi yeryüzü de dünyanın ortasına yerleştirilmiş bir elementtir (Blake, 1877: 272).

Döllenmeye müsait potansiyel yumurta aynı zamanda evrende doğmayı bekleyen potansiyel diğer varlıkların da sembolüdür. Yumurta bir nevi kültürün verici ön bilincidir ve “kendi bilincine varılmayı bekleyen kolektif varlıktır”. Yumurta ön farklılaşmanın yani ilk yaratılış sürecinin, ilk değişimin özüdür. Yumurta; erkek ve dişiye, aydınlık ve karanlığı, tüm karşıtlıkları ve birlikleri içerisinde barındıran geniş muhteviyata sahiptir. İçerisinde barındırdığı dinamizmle yaratıcı gücün varlığını yansıtır. Ayrıca kozmik yumurta, insanın bireyselleşme sürecinden önceki sürecini yani önceki bilinç durumunu yansıtır (Leeming & Madden, 2010: 184). Bahsi geçen kozmik yumurta,

dünyanın yaratılmasında ön planda olan dünya yumurtasıdır ve başlangıçta denizin dibinde yer alır (Örnek, 1995: 194). Her oluşumun bir vuruş kaynağı vardır ve dünyanın yaratılışındaki vuruş kozmik yumurtadır. J. Campbell (2010: 308), kozmik yumurta kabuğunun uzayın dünya çerçevesini simgelediğini, içindeki bereketli tohum gücünün de doğanın tükenmez yaşam dinamizmi olduğunu ifade eder. Bahsedilen düzende yumurta insanın tekmülünden, hayatın başlangıcına ve devamlılığına yönelik potansiyel dinamizm göstergesidir.

Yumurtaya dair pek çok metafor mitlerden, destanlara, halk anlatılarından, geçiş ritüellerine ve filmlere kadar konu olmuştur. Hatta yumurtanın kırılabilirliği ve içerisindeki yavrunun anneye olan muhtaçlığı hakkında Semih Kaplanoğlu'nun *Yumurta* adlı filmi örnek gösterilebilir (URL-1). Bu şekilde varlıklara yüklenen manalar ya kuşaktan kuşağa geçmiş ya da çeşitli dinsel-büyüsel ritüellerdeki pratiklerle sonradan elde edilmiştir (Örnek, 1995: 31). Bunun sebebi, ritüeli var eden unsurların zengin bir sembolizmi oluşturmalarıdır (Turner, 2020: 13). Raglan (2010: 189, 192; Baysal, 2021: 227) ise bunu; ritüelin mitlerde görülen ilk ifadeyi yani ilk kutsal temsil ettiğini, mitin ritüel kurallarına güç katarak bugün de varlığını, devamlılığını sürdürebilmesini sağlayan unsur olarak açıklamaktadır. Madde ve mana kavramı yumurtaya atfedilen sembollerin de kökeninde ilksel ve kutsal olanla bütünleşmenin olmasından ötürü bu semboller ritüellere dayanır. Örneğin; yumurtanın başlangıç ve yaratılışta ön planda olması sembolüne yönelik yumurtaya atfedilen kutsallık sonucu Paskalya ya da Nevruz bayramlarında insanlara yumurta hediye edilmesi ya da ölen kişilerin mezarlarına yumurta da gömülmesi ritüelleri verilebilir. Bu bağlamda yumurta çalışmada; “başlangıç ve yaratılış, birlik ve bütünlük, merkez, diriliş, bereket ve son” başlıklarında atfedilen sembolik manalarla incelenmiştir.

Başlangıç ve Yaratılış

Her yaratımın bir başlangıcı olmak zorundadır. Yumurta hakkında başlangıçta ilgili sembolik yorumlara bakıldığında: Latince kökenli olan “ab ovo” kelimesi, “yumurtadan başlamak, baştan başlamak, ilk baştan, ilk önce” anlamlarına gelmekle birlikte Eski Mısırlılarda yemeğe yumurtayla başlama ve meyveyle bitirme ritüeli yer almaktadır. Bu uygulamadan ötürü “yumurtadan meyveye” şeklinde bir deyim söylene gelmiştir ve bunun anlamı: “Bir şeye baştan başlanır, en sonuna kadar gidilir. Bir işte başarısız olunursa yeniden başlamak gerekir.” (Lvova vd., 2013: 165) şeklindedir. Yumurta burada, bir işe başlanırken ilk olarak tercih edilen unsur şeklinde başlangıcı temsil etmektedir.

Başlangıçtan beri var olan güneşin parlaklığıyla okyanusun içinde beliren ilk şekil kozmik yumurta kaosudur (Gardin vd., 2019: 657). Kozmik yumurta; dünyanın yaratılmasında ön planda olan dünya yumurtası, başlangıçta denizin dibinde yer alır ve çeşitli yaratıklar daha çok kuşlar tarafından denizin dibinden çıkarılır, ikiye bölünür, üstü göğü, altı da yeryüzünü oluşturur (Örnek, 1995: 194). Yumurta başlangıcı ortaya çıkarmakla birlikte yaratılışın da devamlılığını beraberinde getirmektedir. Yumurta hakkında başlangıca yönelik Eliade (2001: 111); Taocu simyacının yaratılıştan önceki durumun en eski kaosu yansıttığını, bu kaos durumunun da yumurtaya ya da embriyoya benzetildiğini ifade eder. Kozmik yumurta, kozmik zamanın simgesi olan yıla biçimsel şekilde özdeşdir. Yumurtanın kabuğunu kırmak, varoluşları, başlangıçları kırmaya, devreden zamanı duyulur, görülür zamanın ötesine geçirmektir. Kırık yumurta, kozmostan kaçıştır (Eliade, 1992: 73-74). Bu kaçış da başlangıcı yani olması, yaratılması gereken düzeni beraberinde gerekli kılmaktadır.

Yumurta eski çağlardan beri her toplumda yokluktan var oluşa geçişin sembolü olmuştur. Mitolojinin temelini oluşturan kozmogoninin, doğuş ve yaratılış öykülerinin birçoğunda dünyanın yaratılışını yumurtaya benzetme fikri vardır. Yumurta yapısı itibariyle saklı bir yaşamı temsil ettiği için, o saklı yaşam, bilinmeyi yani kaosu yansıtır. Bilinmeyenin bilinmesi gerekmektedir ve kozmik vuruşla çatırdayan yumurtadan yeni hayatlar, kaostan kozmosa geçiş, var oluş gerçekleşmiş olur. Keltlerden Mısırlılara, okyanus halklarına kadar dünyanın kökeni yumurtaya bağlanır (Gardin vd., 2019: 657). Kozmik bilginin sembolik varlığı olan yumurta, bazı mitik öykülerde ilk tanrının doğumuna kimi mitlerde ise doğurganlığa kaynaklık etmektedir. Yumurta tek olması yönüyle tanrıyı, kırılıp dağılması yönüyle insanı yani üremeyi temsil eder. Dünya içinin ve dışının şekli itibariyle yumurtaya benzetildiği için dünyanın doğumu yani yaratılış da yumurtayla özdeşleştirilir. Tibet Japon, Fenike, Pangwe, Yoruba, Fin ve Baltık söylencelerinde; dünyanın ilk oluşumunun yumurtanın kırılıp dünyanın da bu parçalardan meydana geldiğine dair bilgiler yer alır (Ateş, 2019: 151-153). Avrupa ve Asya uluslarının mitlerinde dünya, bir ördek yumurtasından oluşmaktadır. Bunlardan Litvanya söylencesine göre, “İlkel yumurta patlayarak dünyanın farklı bölgelerini doğuran parçalara ayrıldı: yumurta sarısı yeryüzüne, yumurta akı sulara ve yumurta kabuğu yıldızlarla dolu göksel küreyi doğurdu.” (URL-2). Yaratılışa dair mitlerde yumurta; hayatın başlangıcıyla, ilk oluşumun kaynağıyla ön plana çıkmaktadır.

Başlangıç ve yaratılışa dair yumurta hakkındaki yorumlarda; ilkel evrenin ya da onu yaratan Yüce Ana'nın yumurta şeklinde olduğu, Yunan mitolojisi Titan tanrıçası Leto'nun Apollo ve Artemis'in (Güneş ve Ay) bir yumurtadan çıktığı, Mısır tanrıçası Hathor'un, dünyanın başlangıcında güneşin altın yumurtasını çıkardığı (Walker, 1988: 34) bilgisi geçmektedir. Afrika'daki Pangwe kabilesindeki söylence; Dünya ve üzerindeki her şeyin bir ağacın üzerinde yetişen devasa yumurtadan çıktığı, bahsedilen bu kozmik yumurtanın dünyanın ilksel anası olduğu, yumurtanın kırılması ile önceden bir arada olan gökyüzü ve yeryüzünün birbirinden ayrıldığı aktarılmıştır (Siegel, 1940: 41). Yumurta maddesel yapısıyla başlangıcı göstermekle birlikte çatlayıp içerisindeki mana gizeminin ortaya çıkışıyla da yaratılış ve unsurlarını içermektedir. Antik Yunan ve Roma mitlerinin diğer örneklerinden biri olan Pelasgların yaratılış mitinde ise, evrensel yumurtanın okyanusta dindendiğini görmekteyiz. Zeus'un eşi ana Tanrıça Eurynome, eşi ve oğlu ile yaşanan kaostan sonra Pelasgların atasını olan Pelasgus'u yaratır. Sonrasında kendini güvercine dönüştürerek Ophion ismini verdiği yılan ile birlikte olup evrensel yumurtayı yumurtlar. Ophion yumurtalar ikiye ayrılana kadar yumurtanın etrafında yedi kez döner. Bu çiftleşmeden ortaya çıkan yumurtalar ile de yaratılış meydana gelir. Diğer bir Yunan yaratılış miti olan Orphic mitinde de başlangıç zaman, evrenin gümüş yumurtasını ortaya çıkarır (Sproul, 1991: 156-157, 169). Bir diğer söylence Yunanlılar tarafından yedi göğü ya da küresini temsil eden yedi katlama katmanından oluşan uzay kubbesi kozmik yumurtanın bu şekilde bilindiği ve bu yumurta Brahma'nın fıskırdığı altın yumurta merkezinin bir noktası ya da deliği olan Pisagor daireesine eşdeğer (Cirlot, 2001: 94)¹ olduğu aktarılmıştır. Yunan mitolojisinde güneş altın yumurtayı çıkarırken, Antik Yunan ve Roma mitlerinde evren gümüş yumurtasını ortaya çıkarmaktadır. Yüzyıllardır metinlerde altın ve gümüşe yüklenen değerlerin yüce olması itibarıyla bu iki maden ön planda tutulmuştur. Eliade (2003: 51, 55-56, 142) altın ve yumurta bağlantısı hakkındaki yorumunu, "The Alchemist" adlı oyundan yola çıkarak yapar. Bu oyunda, yumurtanın doğa tarafından belirlenen bir sonu olduğunu ve potansiyel bir piliç haline geleceği ifade edilir. Zamanları olsa kurşun ve başka metaller de altına dönüşebilirler. Altının soyluluğu, olgunlaşmış olmasından kaynaklanır. Diğer metaller ise çığ oldukları için sıradandırlar. Doğanın amacı maden âleminin tamamlanması, olgunluğa ve mükemmelliğe erişmesidir, aynı yumurtada olduğu gibi. Altın tinsel bir simgesellikle yüklüdür ki

¹ Kozmik yumurta için ayrıca bk. (Dorer vd., 2019).

bu; Hint metinlerinde ölümsüzlüğü temsil etmekle birlikte egemenliğin ve özerkliğin de sembolüdür. Ayrıca altın madeni güneşin etkisiyle oluşur. Bu sebeple evrenin temel varlıklarından biri olan güneşten çıkabilecek, güneşin etkisiyle oluşan değerli maden altındır ve başlangıcın, devamlılığın sembolizasyonu yumurta ile burada özdeşleştirilmiştir. Evrenin gümüş yumurtası sembolünde yumurtanın gümüş olması ise, altından sonra gümüşün değerli maden olarak belirtilmesidir. Gümüş altına, altın gümüşe dönüştürülebilir. Ayrıca Yunanlıların yaratılış mitolojilerinde tanrıların önce altın sonra gümüş soylar yarattıkları geçer. Gümüş soydan insan soyu yaratıldığı aktarılır (Hamilton, 1983: 51-52). Yaratılış mitinde de evren gümüş yumurtasını açığa çıkarmaktadır. Gümüş ve altın ilksel yaratılışlarda ön planda yer alan değerli madenlerdir.

Yunan mitolojisinde yumurtaya yüklenen sembolik mananın diğer bir yaratılış mitindeki örnekle farklılaştığı dikkat çekmektedir. Burada yumurta, iyi ve kötü sembolü olarak karşımıza çıkmaktadır. Zeus ve ölümlü Leda'nın birleşmesinden iki yumurta bazı aktarımlarda üç yumurta meydana gelmiştir. Bu yumurtalar ölümsüzlüğü temsil ederler. Leda, ölümlü olan Tyndaeos ile evlidir. Başka aktarımda, yumurtalardan biri Tyndare (içerisinden iki ölümlü doğacak), diğeri de Zeus tarafından (Helena'nın da burada doğduğu iki ölümsüz) döllenmiştir. İlk yumurta cesaret ve uyum, ikinci yumurta ise uyumsuzluk ve savaş sembolüdür. Tyndaeos'dan dölenen iki ölümlü kişinin başında boneye benzeyen bir çeşit yuvarlak vardır ve bununla yumurta kabuğuna gönderim yapılır (Gardin vd., 2019: 657). Burada yumurta, yaratılışın ilksel unsurlarını temsil etmekten ziyade kaos-kozmos döngüsünün unsurlarını yansıtmaktadır.

Hint, Çin, Japon yaratılış mitolojileri de yumurtayla başlar. Hint mitolojisinde yer alan Tanrı Vişnu ve yaşamın yaratıcısı olan Brahma, yeniden doğuş hareketine geçsin diye yumurtayı kırarak açar. Burada yumurtanın kırılması, dünya yaşamında yeni bir günün başlangıcını temsil etmektedir. Hindu kutsal metinlerinin en eskisi olarak bilinen *Upanişadlar*'da "Ben vardı." Ben, dünyalar ve yöneticilerini yaratayım diye düşününce, suların içinden bir yumurta çıkardı. Bu yumurtayı ısıttıktan sonra yumurtada oluşan bir çatlaktan, ağız olan bir yaratık meydana geldi... "Tanrı, saf şuur olan bu gerçek bendir. Bütün Tanrılar; beş element toprak, hava, su, ateş ve eter; doğurma sonucu doğmuş, yumurtadan doğmuş ve topraktan doğmuş bütün yaratıklar... O'dur." (Işım, 2006: 4-103) şeklinde geçen metinde; Tanrılar, ilk insan, dünya ve diğer varlıkların yaratılışının kaynağını yumurtaya da dayandırmaktadır. Evrenin temel unsurları olan gökyüzü, güneş, ay ve bulutların meydana

gelişinde de yumurta karşımıza çıkmaktadır. *Kalevala Destanı*'nın girişinde, efsanevi bir kuşun havaların bakiresi İlmatar'ın dizini görüp yuvasını buraya yaptıktan sonra yumurtalarını bırakması üzerine, yumurtalar kırılır, denize dökülür. Bu parçalardan gökyüzü, güneş, ay ve bulutların meydana gelmesi söz konusudur (Obuz ve Obuz, 1965: 1). Mısırlıların inancında da güneşin bir yumurtadan doğduğu yer alır (Tuğrul, 2010: 34). Bunlara ek olarak; Zerdüştlükte gökyüzü parlak bir metalden yumurta şeklinde yaratılmıştır. Okyanustaki bazı adalarda ilk insanın kuş yumurtasından çıktığına inanılır. Eliade (2009: 395), insanın bir yumurtadan doğduğu inancını, evren ve doğumun insanoğlunun ortaya çıkışına model oluşturarak insanın yaratılışının kozmosun yaratılışı taklit etmesi ve tekrarlama düşüncesiyle birleştirir. Sümer-Sami toplumlarında da kozmik yumurta yaratılışı ortaya koymuştur (Cooper, 1987: 60). Tanrılardan, insanlara, yeryüzü ve gökyüzü varlıklarından, diğer mitik öğelere kadar ilkel varoluş hikâyelerinin yumurta ile buluştukları gözlemlenmektedir.

Çin yaratılış mitolojisinde ise; başlangıçta bir yumurta evreni içinde barındırır ve yumurtanın içinde kaotik bir kitle yer alır. Çinliler evreni birbirini tamamlayan Yin (Gölgeli) ve Yan (Güneşli) olmak üzere iki öze ayırmışlardır. Yin, doğadaki dişi ilkedir, yang ise erkek ilkedir. Güneş, yang temsilidir, ay da yin temsilidir. Başlangıçta gök ve yer birbirinin eşiydi ve her yer karanlıktı. Bu karanlık, kapalı ve kaosla çevrili kütleden yani yumurtanın içinden oluşmaktaydı ve bundan ilk varlık Pangu oluştu, evrene bir düzen oluşturmaya karar verdi. Bu şekilde yumurtayı kırdı, yumurtanın hafif kısmı olan Yang yükseldi ve gök haline geldi. Daha ağır olan alt kısım Yin ise, çökerek yeri oluşturdu. Hint ve Çin mitolojilerinde yumurtanın kırılmasıyla dünya yaşamı ortaya çıktı. Çin mitolojisindeki Yin-Yang aynı zamanda erkek ve dişi olarak yumurtanın ikiye ayrılması, döllenme olayıyla doğum hareketinin başladığı ilk şekli verir. Buradaki dişi, “eş merkezli daire”, erkek de onu “S” şekliyle ikiye ayıran şekildir. Yin-Yang, yumurtanın ikiye bölünmesi, “birde-iki, ikide-bir veya çokluk içinde bir bütünü, yani bütünsellik içinde ikilemi sembolize eder.” (Ateş, 2001: 163). Bu yaratılış mitolojisinin diğer versiyonunda ise; Çin yaratıcısı P'an Ku kozmik bir yumurta üzerinde sembolik olarak 18.000 yıl kuluçkaya yattıktan sonra evreni oluşturmuştur. Yumurtanın çatlamasıyla ölürken kolları ve bacakları yeryüzü şekillerini oluşturmuştur (Wilkinson, 2011: 157). Yaratılışa dair mitik metinlerde yaratılışın ilk anına şahitlik eden yumurta sembolü sürekli olarak karşımıza çıkmaktadır ve yumurtanın kırılması yaşamın oluşumunu, ikiye ayrılması çokluktaki birliği yansıtmaktadır.

Japonlarda yumurta hakkında bahsedilen söylencelerde durum biraz daha farklıdır. Onlarda başlangıçta gökler ve yerler biçimsiz bir kütle şeklinde olmaları açısından yumurtaya benzetilmiştir (Rosenberg, 2003: 337, 373, 383). Evenklilerin bir mitinde ise; canavar bir kuşun saldırısına uğrayıp yutuldukları, yaşlı bir kadının bu saldırıdan kurtulup birkaç kaz yumurtasına sahip çıkarken bu yumurtaların birinden oğlan doğduğu ve bu oğlanın Evenklileri kurtardığı geçmektedir (Baldick, 2010, 164). Burada da yumurtanın kurtarıcı rolünde şahsa ev sahipliği yaptığını, tekrardan bir milletin dirilişinin sembolü olduğu görülmektedir.

Diğer bir yaratılış örneği, Batı Afrika’da yaşayan Dogonlarıdır. Dogonlar, dünya üzerindeki tüm varlıkların yaratıcısı olan tek Tanrı’ya inanırlar ve bu Tanrı’nın adı “Amma”dır. Mitolojiye göre Amma, tükürüğünde var olan “söz” ile anne simgesine benzer bir dişi plasenta (“dünya yumurtası” da denilmektedir) yarattıktan sonra bu plasentayı, ilk iki varlığın tohumlarıyla döller. Sonrasında bu ikiz, androjin (çift cinsiyetli), kadın ve erkek varlıklar olarak ortaya çıkar. Bu varlıklardan biri Tanrı olan Amma’nın belirlediği gebelik süresi bitmeden, babası olan Amma’ya itaatsizlik ederek zamanından önce yumurtadan çıkmaya karar verir. Bu ilk varlık, tek doğar, ikizi ya da dişi ruhu yumurtanın içinde kalır (Tuğrul, 2010: 43-44). Burada da ilk insanların yaratılışına yumurtanın kaynaklık ettiği aktarılmıştır. Mali’nin Manding dilini konuşan bölgesinde yer alan yaratılışa dair mitte, yaratılış ve kutup zıtlığı yer alır. Mande Afrikalıların tanrısı Mangala’nın tek tohum yaratma eylemi başarısız olunca bundan sonraki yaratım eyleminde her şeyi dengeli ve ikiz yaratması söz konusudur. “Tanrı’nın yumurtası veya dünyanın yumurtası”nda yer alan sekiz tohum ve arketipsel ikizlerin iki çifti, insanları, dünyayı ve doğayı meydana getiren bütün güçleri barındırmıştır. Burada Tanrı Mangala dünyanın yumurtasını üreyebilecek iki ikiz parçaya ayırıp sonra altı tohum daha yarattı ve toplam sekiz tohumluk grupta dört elementi oluşturdu (Sproul, 1991: 66-67). Bu mitte de bütünlük simgesi olan yumurtanın yaratılışta denge unsuru olarak var olduğuna şahit olmaktayız.

Tibet mitolojisinde ise, dondan ve çiyden ayna gibi bir göl meydana gelir ve bu göl yumurta gibi yuvarlaklaşınca bu yumurtadan “zengin parça” ve “sıkıntılı karanlık” adında iki tane kuş çıkar. Bu kuşların birleşmesinden beyaz, siyah ve benekli üç yumurta çıkar. Beyaz yumurtadan dünya tanrılarının soyu, siyah yumurtadan “küstak siyah adam” ve benekli yumurtadan bir şefaath duası çıkmıştır (Bonney, 1981: 604-605) Burada ise, yumurtanın diğer örneklerle nazaran spesifik yaratılışa dair örneği verilmiştir. Ak ve kara

zıtlığının yansıttığı iyi ve kötü mana bütünlüğünün yaratılışı yumurta ile sembolleştirilmiştir.

Yakutların inanişına göre, toplumun kılavuzu olan şamanın ortaya çıkış hikâyesi yumurtayla kesişmektedir. İnanişta, şamanlar yeryüzüne bir kartal tarafından getirilirdi. Çocuk olacak şamanın ruhu doğmadan önce bir kartal tarafından yenildikten sonra kartal, ortası büyük çayırıklarla kaplı güneşli bir bölgeye göç ederdi. Bu çayırılığın ortasında kırmızı çam, bir gürgen veya bir de kayın ağacı yer alırdı ve kartal bu ağaçların üzerine yumurtasını bırakırdı. Yumurta bir müddet sonra çatlar, içerisinden de bir çocuk çıkardı. İyi şamanlar kırmızı çam üzerindeki yumurtadan, kötü şamanlar ise, gürgen ağacı üzerindeki yumurtalardan çıktığı inancı yer almıştır. Bu şamanlar hayatları boyunca “kartal ana”ları tarafından korunurlarmış (Ögel, 2010: 595-596). Yumurta burada insanlığa yol gösterici ve aydınlatıcı bir sembol olarak karşımıza çıkmıştır.

Mitik kaynaklarda olduğu üzere İslami kaynakta da dünyanın yaratılışının şekilsel olarak yumurtaya benzetilmesi yer alır: “Ardından yeri düzenleyip döşedi.” (Naziât, 79/30; DİB, 2011: 668) ayetinde geçen “dehaha” kelimesinin Arapçada: “yapıp düzenlemek” anlamına geldiği gibi “deve kuşunun yumurtlama yeri, udhiyye, uhuvve, yuvarlak taş ve ceviz atmak” anlamına gelen “dahu” mastarıyla alakalı olmasına göre, ayette dünyanın yumurtaya benzer şekilde yuvarlak olduğu anlatılmaktadır (URL-3). İnsanoğlu, “O dökülen meniden ibaret az bir su değil miydi? Sonra bu, bir ‘alaka’ oldu. Derken Allah onu yaratıp güzelce şekillendirdi. Nihayet ondan da erkek ve dişi iki eşi var etti.” (Kıyamet, 75/ 37-39; DİB, 2011: 658) ayetinde geçtiği üzere “alaka”dan yani “erkeğin spermiyle döllenen dişi yumurtadan bir hafta zarfında oluşan hücre topluluğunun rahim cidarına asılıp gömülmüş şekli”nden meydana geldiği aktarılmaktadır. Yaratılış mitolojilerinden, İslami kaynaklara kadar dünyanın ve insanın varoluşsal yapısında yumurtanın hem yapısal hem de içeriksel açıdan bütüncül bir benzerlikle mezkûr varlıklarla özdeşleştiği görülmektedir.

Birlik-Bütünlük

Kozmik yumurta² ilksel varoluşun arketipsel sembollerindedir. Dünya modelinin bir göstergesi olarak sembolleşen yumurtanın üst parçası gökyüzünü, alt parçası yeryüzünü temsil eder. Yumurtanın yapısal durumu, birliğin yani varlıkların bir arada olmasının göstergesidir. Özellikle dişil ve erilin birlikteliği olarak tasarlanmış ve yumurtanın sarısı nemli dişil yön, beyazı da

² Kozmik yumurta efsanesi hakkında ayrıntılı bilgi için bk. (Chatterjee, 2011).

eril yön olarak erkek spermile özdeşleştirilmiştir (Gardin vd., 2019: 657). Yumurta ön farklılaşmanın yani ilk yaratılış sürecinin, ilk değişimin özüdür. Yumurta; erkek ve dişiye, aydınlık ve karanlığı, tüm karşıtlıkları ve birlikleri içerisinde barındıran geniş muhteveyata sahip bir semboldür (Leeming & Madden, 2010: 184). Yumurta; kabuğu, akı ve sarısıyla bir bütünü temsil eder ve bu üç unsur ayrılmaz bir birlik ve bütünlüğün tamamlayıcısıdır. İbn'ül Arabî (2008: 66) “Feleklerin Hususiyetleri” içeriğinde gökyüzünün iç boşluğu kuşatma tasvirini yumurta kabuğunun yumurtayı, akının da sarısını kuşatması şeklinde aktarır. Bu benzetme yer ve gök birliğini ve bütünlüğünü göstermektedir.

Bir yoga alıştırmasında ve Taocu teknikte, “kökene” varınca geri dönme hususu yer alır ve bu durum da “yumurtaya yani başlangıçtaki Büyük-Bir’e dönüşün peşinde olmaya” yönelişi yansıtmaktadır (Eliade, 2001: 115). Mısır ritüelinde de evrene yüklenen anlam: “ikili gücün Büyük Bir’inden gebe kalan yumurtadır.” (Cirlot, 2001: 94) ve Bir’den, tek bir yuvarlaktan çoğulluk meydana gelir (Tuğrul, 2010: 34) anlayışının yaygın olmasıdır. Kozmik yumurta birlik ve bütünlüğü sembol etmeye; dünyanın, insanın ve daha birçok ilklerin oluşumunu yansıtmakla birlikte insanoğlunun da sürekli bir değişim halinde olmasına yönelik “kozmetik bir yumurtlama sürecinde” (Pearce, 2002: 8) olduğunu gösterir. İnsanın da teklikten çokluğa, çokluktan tekliğe olan yaşam serüvenini yansıtır.

Evrensel bir bereket ve hayat potansiyeli olan yumurta Budizm’de “cehaletin yumurta kabuğunu” kırmak yani aydınlanmaya erişmektir (Wilkinson, 2011: 101). Yumurta insanın doğumdan ölüme kadar olan tekamülüdür. Çatlaması o tekamülün başlangıcıdır. Yumurtadan daima yeni bir hayat çıkar ve bu yeni hayat içerisindeki sıvıyla beslenerek olgunlaşır. Hayatın özü de tüm tezatların kendisinde toplandığı kozmosun ilk hücrelerini oluşturan birliğin yansıtıcısı yumurtanın içindeki bu karanlık sıvı da saklıdır (Koçak, 2016: 42). Bu da Büyük-Bir’e dönüşün peşinde gerçekleştirilen doğum ve yaşam serüvenini göstermektedir.

Guenon, eserinde (2022: 265) yumurtanın içerisindeki sarı kısmı insanın kalbine benzetmiştir. Evrendeki varlıklar, insan bedenindeki uzuvlarla da sembolik olarak örtüşebilir. Yumurta, içerisindeki sarısı ile kendi bileşenini tamamlamaktadır ve sarı kısım şekil olarak tohuma benzemektedir. Bu tohumun ise insan bedenindeki yeri kalptir. Dıştan içe bakışta, insan bedeninde içe doğru tekâmül sağlayan kalptir ve beden bütünlüğünde tektir. Yumurtaya bakıldığında da aynı durum söz konusudur. İçerisindeki sarı tohum onun çokluk içindeki tekliğini yani tekâmülünü sağlayan unsurdur. Bu ifade-

lerden anlaşılın birliğin içerisinde yer alan bütünlüğün gücü ve bu birlik-bütünlük tamamlanmasını yumurtanın temsil edişidir.

Merkez

Yaratılış bir zirveden hem aşkın hem de merkez olan bir noktadan başlar. Mikro evrenlerin her birinde merkez yer alır (Eliade, 1992: 18). Güç, kut-sallık ve ölümsüzlük merkeze gitmeyi temsil eder. Merkeze ulaşmak kut-sanmak ve erginlenmektir. Geçmiş ve nedensiz olan varlık yerini; sürekli, gerçek, etkin ve yeni bir varlığa bırakır. (Eliade, 2009: 364, 367-368) Tıpkı yumurtanın çatlayıp yeni bir varlığa dönüşmesi kaostan kozmosa merkeze yerleşmesi bir çeşit erginlenmesi gibidir. Bu da yumurtanın etkin ve yeni bir varlık olarak merkezde yer almasını sağlar.

Yunanlılar tarafından yedi göğü ya da küresini temsil eden yedi katlama katmanından oluşan uzay kubbesi kozmik yumurta bu şekilde bilinir ve bu yumurta Brahma'nın fıskırdığı altın yumurta merkezinin bir noktası ya da deliği olan Pisagor dairesine eş değerdir (Cirlot, 2001: 94). Yumurta burada merkezde oluşu temsil etmektedir. Guenon da (2022: 265-269) alem yumurtasının, tam tecelli halindeki "kainat"ın değil, onun ortaya çıkmasını sağlayan şeyin temsili olduğu ve başlangıç noktasından her yöne doğru olan bir genişleme tasvirini yansıttığını ifade eder. Yumurtanın başlangıç noktasının mecburi merkezle çakışması normaldir. Alem yumurtası da kâinata kıyasla "merkezi"dir ve kâinatın tecelli halinde içerdiği her şeyin tohumunu içerisinde barındırır. Her şey alem yumurtası içinde gizli ve kapalı varlığıyla sarmalanmış şekildedir. Alem yumurtasının iki yarısı sema ve arzi temsil eder. Yumurtanın bölünmesi, bir öncekinden türetilmiş bir hale denk geldiğinin göstergesidir. Bölünmeden önce asıl varlık, bölündükten sonra asıl varlığın türevleri olarak ortaya çıkar. Alem yumurtasının içerisindeki manevi tohum Hindu geleneğinde "altın embriyo"yu temsil eder. Bu manevi tohumun doğum yeri de insana bakan yönüyle kalptir. Burada alem yumurtası, kozmik yumurta ya da altın embriyo merkeziliğini işaret eder. Çođalma merkezden olur. Kozmik yumurtanın merkezinde yer alan tohum yani sarı kısım, insan bedeninin merkezini oluşturan kalbi yansıtır. Merkez temel diredir ve kendisinde yer alan diğer varlık unsurlarını da içerisinde barındırmak vazifesiyle ana kaynaktır.

Yumurtanın zarı ve kabuğu merkezilik açısından dünyanın yapısına benzemektedir. Yumurtanın sarısının ortada olması gibi yeryüzü de dünyanın ortasına yerleştirilmiş bir elementtir (Blake, 1877: 272). Bu doğrultuda yumurta madde kalıbıyla Dünyaya benzetildiğinde; dünyanın merkezinde

yer alan magma, yumurtanın içerisindeki sarı kısımken, dünyanın dış çeperi yumurtanın beyaz kısmını andırmaktadır. Mana kalıbında ise yumurtanın sarısı insanın kalbini, beyazı ise insan bedenini temsil eder. Yumurta bu örneklerde, madde–mana bütünlüğünde merkezi tekâmülü yansıtmakla birlikte birlik–bütünlük dengesini de vermektedir. Piero della Francesca'nın “Çocuklu Bakire” tablosunda bakirenin başının üzerinde asılı olan yumurta; dünyanın kökenini, yeniden dirilişi, biçimsel güzelliği, insandaki bütünü temsil eden simetriyi, uyumu zorlayan merkezi yerleşimi temsil etmektedir (Gardin vd., 2019: 658). Bahsedilen sembolik benzetmeler yumurtanın merkeziliği temsil etmesi kaynaklıdır.

Diriliş

Evrensel manaları içeren yumurta aynı zamanda baharın gelişinde de karşımıza çıkmaktadır. Baharın gelişi, yeniden doğumu, yeniden başlangıcı temsil eder. Pek çok yerde yumurta doğanın ve bitkilerin yenilenmesiyle ilgili simgelerde yer alır. Ağaç sonsuz yenilenmeyi ve doğayı temsil ederken ağaca eklenen yumurta kozmogonik değerleri ve ayrıcalıkları ispat eder. Balkanlar'da Paskalya zamanı dağıtılan kırmızı yumurtalar dinsel törenlerin parçasıdır ve baharın gelişi bu vesileyle kutlanır. Haziran ayında İsveç'teki pazarda 1 Mayıs kutlamaları için “yapraklarla, çiçeklerle, renkli kâğıt şeritlerle, kamışların üzerine dizili boyalı yumurta kabuklarıyla, vb. süslü, on beş santime dört metre binlerce mayıs direği denilen” dilber çamları satılır. Mayıs dalı ve mayıs gülü taşıyanlara yumurta hediye verilir (Frazer, 2017: 81, 88). Yumurta pek çok yerde doğanın ve bitkilerin yenilenmesiyle ilgili simgelerde yer alır. Yeni yıl dirilişi, yeniden doğumu ve dönüşü temsil ettiği için kırmızı yumurtalar Balkanlar'da Paskalya zamanı dağıtılmaktadır (Eliade, 2009: 396). Süryanilerin Paskalya bayramlarında ise, “yeniden dirilişin simgesi olan yumurta” çeşitli renklere boyanır (Uygur, 2008: 15). Hristiyanların paskalya yortularına rastlayan pazar günü törenlerine Bolu bölgesinde (Mudurnu), “betnem veya betlem” derler ve bu şenliklerde çocuklar önceden hazırladıkları pişmiş kızıl yumurtaları tokuştururlar. Yumurtası sağlam çıkan çocuk, kırdığı yumurtaları kazanır (Boratav, 2013: 251–252).

Batı'da yeni yılda ve bahar kutlamalarında doğum ve yaşam örneklerini yansıtan yumurta, ülkemizde de benzer içerikteki örneklerle yerini almaktadır. Siirt'te önceleri kutlanılan Yumurta bayramı buna örnektir. Yine Nevruz kutlamalarında da yumurta sıkça ön plandadır. Genellikle 22 Martta kutlanılan “yeni gün” adı verilen Nevruz'da çocukların yumurta yemeleri ve uçurtma uçurmaları gelenektir (Boratav, 2013: 249). Nevruz için “Yumurta bayramı” da denilmektedir. Kars'ta Nevruz günü kapı kapı dolaşan çocukla-

ra önceden pişirilip değişik renklerde boyanmış yumurtalarla birlikte yemişler verilir. Erzurum'un es eski yerleşim yerlerinden olan Tavusker Köyü'ndeki Nevruz kutlamalarına katılan misafirlere çeşitli renklerde boyanmış yumurtalar ikram edilir (Şengül, 2008: 65, 67, 68). Yumurta doğanın yeniden dirilişi kutlamalarında bolluk ve bereket adına tercih edilen sembolik bir gıda olarak yerini almıştır. Hristiyanların paskalyalarında yedikleri pişmiş renkli yumurtalar, erkeklik tanrısı olan Adonis'in her ilk baharda öldükten sonra yeniden dirilişini temsil ederken, Hristiyanlar, Hz. İsa'nın öldükten sonra dirilişi olan paskalyayı Adonis'in doğum gününe denk getirmişlerdir (Hançerlioğlu, 2000: 565). Burada Paskalya dirilişi temsil ettiği için paskalya yumurtası da ölümsüzlüğü simgelemektedir. (Cirlot, 2001: 94) Bu sebeple Ortodokslar paskalya bayramında birbirlerine yumurta sunarlar ve "İsa dirildi." derler. Bu yumurtaları çocukları ileride bulsun diye saklarlar (Gardin vd., 2019: 658). Yeni yıl kutlamalarında olduğu gibi ölümler bayramında da yumurta ön planda kullanılır. Ölümler bayramında ise; doğumu temsil etmek yerine "dönüş ve yenilenme" manalarında karşımıza çıkmaktadır. "Yaşam veren yaratılışın tekrarını sağlamak" özelliğini her zaman taşıyan yumurta, ilk eylemin tekrarlanmasını, yaratılışın yenilenmesini sağladığı için, kozmogoni mitinden türeyen ayinlerin içerisinde sayılır (Eliade, 2009: 395-397).

Yumurta, önceki kavimlerde öldükten sonra tekrardan dirilme veyahut ölümlerin ruhlarının yaşayanları ziyarete geldikleri inancına yönelik yeniden başlangıçta rol oynayacağına olan inancın göstergesi olarak sembolleştirilmiştir. Örneğin Yunan mezar duvarlarında elinde yumurta tutarak yatan bir kişi vardır ve bu kişi; ölen kişinin yeniden hayata gelme ihtimaline sahiptir inancını yansıtır. Rusya'da, Paskalya'dan sonraki hafta salı günü kutlanan Aziz Thomas Haftası'nda, mezarlıktaki kişilerin akrabaları mezarlığa gidip ağlayıp ölü için ziyafet vererek, kendilerini zorunlu hissedip ölü için hediye olarak yumurta bırakmaları (Ivanits, 1989: 34); Rusya ve İsveç'teki ilkçağ mezarlıklarında bulunan kilden yapılmış yumurtalar (Ateş, 2001: 64) bunun örnekleridir. Bu olayın farklı bir uygulaması Yezîdîlerde yer alır. Yezîdîler, Nisan ayının ilk çarşambası yılbaşı kutlamalarında mezarlıklardan geçen kişilerin yemeleri için kuru üzüm, yumurta, incir ve çeşitli yiyecekler bırakırlar (Bukarlı, 2023: 212). Mezarlıklara bu gıdaları bırakmalarının nedeni, mezar da yatan kişinin öldükten sonra yeniden dirilişinde hayır ve hasenatının devam etmesi amacına yönelik olabilir.

Doğurganlık-Bereket

Hayatın ve her oluşumun başlangıç noktası doğumu yansıtır. Yumurta, Üst Paeotik çağlardan günümüze değin birçok unsurda sembolik olarak ön

planda olmakla birlikte temelde kadın ve kuşu sembol etmek açısından ön plandadır. Her şeyin bir yumurtadan olduğuna inanılan Üst Paleolitik çağlarda yumurtanın efendisi olan kuşla kadının eşleştirilmesi, kuş başlı tanrıça kadın figürlerinin oluşmasına sebep olmuştur. Kadın tanrıçaların doğurganlığını temsil eden yumurta çizimlerine Çatalhöyük mabet duvarlarında rastlanılmıştır. Yine, Üst Paleolitik öreninde bulunan küçük tanrıça figürlerinin üzerindeki Ay sembolleri doğurgan kadın yumurtasını temsil etmektedir. Üst Paleolitik dönemin en eski çizimlerinde bir yay şeklinde dizilmiş 15-16 arasında nokta yer alır. Bu noktalar eğer ki doğurgan yumurtanın oluşum zamanını temsil ediyorsa, Ay'ın 15 ya da 16'sı aşılma oluşabileceği için kadın doğurganlığıyla ilişkilendirilebilir. Kadındaki doğum olgusunun başlangıç göstergesi birden ikiye ya da çoğula giden yumurtanın bölünmesini de temsil etmektedir (Ateş, 2001: 72-111). Başka bir yorumda da yumurta; kuşlu makinası olmakla kadın rahmin bir benzeridir. Tüm yaşamın potansiyel ve canlılık kaynağı olmasıyla dişliliği yansıtır (Long, 1963: 112-113). Yumurta ve kadın direkt olarak özdeşleştirilmekle birlikte yumurtanın içerdiği doğurganlık sembolü de kadının doğurganlığıyla yansıtılmıştır.

Kırgızcada “tukum” kelimesi “yumurta, tohum, nesil, evlat, kuşak, cins ve tür” anlamlarına gelmektedir. Ceninlerin benzerlikleri hakkındaki mitolojik kaynaklara göre yumurta, genel hayat kaynağı ve insan toplumunun evlatlarını sembol eder (Lvova vd., 2013: 175). Mısır'daki hiyerogliflerde (resim yazıları) yer alan yumurta şekillerinde yumurtanın; “belirleyici işaret, güç, neslin tohumu ve hayatın gizemini” temsil ettiği kaydedilmiştir (Cirlot, 2001: 94). Bu ise yumurtanın; maddenin ve mananın yani somut ve soyutun birlikteliğini yansıttığını gösterir. Mardin'in Midyat ilçesinde yumurta çocuğa denk görüldüğü için birisinden yumurta alındığı zaman evin bereketi kaçmasın diye mutlaka geri verilir (Uygur, 2008: 113). Evlat; doğurganlığı, soyun devamlılığını içermesi açısından neslin bereketini temsil ettiği için yumurtayla sembolize edilir ve Anadolu'da evdeki bereketin kaçmaması için yumurta ile ilgili inanışlara ve uygulamalara dikkat edilir.

Evrende doğurganlık bereketi de beraberinde getirir. Neslin bereketi ve devamlılığını temsil eden yumurta aynı zamanda yapısal özelliğindeki canlılıkla da bereket törenlerinde sıkça kullanılır. Yumurta, üreme özelliğiyle tohuma benzetilir ve bereket törenlerinde sıkça kullanılması onun tohum gibi bereketi arttıran olarak kabul edilir (Karakaş, 2021: 39). Tatar Türkleri yere tohumları atmadan önce saygı gösterme töreninde: “Bu yılki tahıllar kutlu mübarek olsun, ... Ekinler de bol olsun, yumurta gibi tok olsun, yüzümüz ve gönlümüz yumurta gibi ak olsun!” ifadelerini yer iyesine söyleyerek

ekin ekilecek yerde yumurta yuvarlatırlarmış ki, yumurta ile yere saygılarını göstermiş olurlar. Yumurtalar bazen de tohumlarla birlikte toprağa atılmış (Zaripova Çetin, 2007: 5). Yer iyelerine ya da yer altı tanrılarına sunulan bir sunak çeşidi olan yumurta, “in illo tempore” canlılara yaşam veren yaratılışın tekrarını sağlayan (Aksoy, 2007: 54) bir bereket unsurudur. Ardahan, Poshof’un köyü Yaylaaltı’nda yılbaşı sabahı, eve ilk gelen komşunun ayağı bereketli ve uğurlu gelsin diye; altına saman serip, yumurta konulup, bir süre zorla kuluçkada bekletirler ve ona tatlı yedirirler (Boratav, 2013: 259). Bu gibi uygulamalarda yeni oluşumun bol, bereketli ve beklenenden de daha ileri verim vermesi için yumurtaya başvurulmuştur. Yumurta bu hususları karşılayan önemli bir bileşendir. Bu uygulamanın tersi bir uygulamada, Alaca Höyük’de ekinin bolluk ve bereketine nazar değmesin, bereketi bol olsun diye tavuk saklanır, ondan cılk (işlevini yitirmiş) yumurta alınır ve tohumla gömülür (Koşay, 1956: 13). Burada da aksine nazarı kesmesi için işlevsiz yumurta devreye sokulur ki, bolluk ve bereketin önü yumurta sayesinde kesilmesin ve devamlı olsun. Tatar mitlerinde, tavuğun altından üç yumurta alınır. İlk yumurta ağırsa ekimi erken başlatmak gerekir, ikinci yumurta ağır ise, ekimi orta zamanda, üçüncü yumurta ağır ise ekimi geç başlatmak ile ilgili uyarıların geldiğine inanılır (Kalafat ve Kamalov, 2005: 62). Burada da yumurta ve ekim ilişkilendirilerek yapılacak ekimin doğru zamanda yapılması ve bereketli olmasına dikkat edilmektedir.

Son

Evren tasavvuruna bakıldığında yumurta sadece yaratılış mitlerinde yer almaz. Hintlilerin tufan mitinde; büyük tufan yaşamı yok etmeye başladığı zaman büyük bir altın yumurta ortaya çıkacak, dünya sular altında kalırken bu yumurta sınırsız okyanusta güven içerisinde yüzecek, tufan öncesi dünyadaki tüm hayat biçimlerinin tohumlarını taşıyacaktır (Rosenberg, 2003: 340) inancı yer alır. Tanrılar ölümlerin yaşadığı en az bir dünyayı büyük bir tufanla yok ederler ancak doğada ve evrende doğum, olgunluk ve ölümden sonra yeniden doğuş meydana gelir (Aksoy, 2007: 32). Yumurta, yeniden doğu temsil ettiği için bu tufan mitinde geçmektedir. Burada da yumurta, sondan tekrardan başa, dirilmeye geçişi yansıtan bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sonuç

Evrendeki her oluşum kendi içerisinde bir düzeni gerektirir. Bu düzen içerisindeki varlıklar maddesel ve manasal olarak içeriklere ve sembollere sahiptir. Çalışmada; yapısal özellikleriyle insanlık için özel bir anlama sahip

olan yumurta, madde ve mana kabı olarak yaşamın başlangıcını ve devamını örnekler üzerinden temsil etmiştir. Yumurtayla birlikte bahsi geçen kozmik yumurta sembolü, dünyanın ilk yaratılış evresinde bilinmezlikle kaos, bilinirliğe geçişte kozmos ve yeni bir duruma geçiş döngüsünün göstergesi olarak metinlerde karşımıza çıkmıştır.

Yaratılış mitolojilerinden, mistik kaynaklara kadar dünyanın ve insanın varoluşsal yapısında yumurtanın evrendeki diğer varlıklarla özdeşleştiği, mitik metinlerde yeryüzü ve gökyüzü unsurlarının yumurtadan meydana geldikleri aktarılmıştır. Yaratılıştan ölüme kadar ki yaşam sürecinde, insanoğlunun yaşam mücadelesi verdiği amniotik keseden, yaşadığı dünya mekanına kadar yumurtaya benzemesi, yumurtanın sürekli olarak insanoğluna yoldaşlık ettiğinin göstergesidir. Kimi zaman insanoğlunun sürekli bir değişim halinde olmasına yönelik teklikten çokluğa, çokluktan tekliğe olan yaşam serüvenini yansıtırken kimi zaman da beden-kalp tekâmülünün sembolü olmuştur. Bu doğrultuda yumurta, yapısı itibarıyla parça-bütün ilişkisine bağlı olarak yaratılıştaki birlik-bütünlük ve merkezi denge unsuru olma özelliğine sahip olduğunu da göstermektedir. Özellikle yatay ve dikey sembolizme bağlı olarak yumurta merkezi konumda üremeye eş tutulur. Yatay boyutuyla; sakinliği, rahmi, yeni varlığın oluşumunu, yerleşmeyi, üretkenliği, verimliliği temsil ederken dikey boyutuyla da yatayda var olan oluşumun zıddı olan kozmik vuruşa bağlı hareketliliği, oluşum evresini tamamlayıp meydana çıkma durumunu ve şifa vericilikteki yüksel potansiyeli simgeler.

Yumurta mitik kaynaklarda başlangıç, doğum ve büyük tufanda karşımıza çıkmakla kalmayıp dirilişi temsil eden önemli bayram ve kutlamalarda da çeşitli ritüellerle yerini almıştır. Ayrıca bu bayramlarda bolluğun ve bereketin simgesi olarak hediye edilen temel gıdalardan birisidir. Yumurta “can, hayat” temsili olmasıyla ölenlerin arkasından mezarlarına konulan hediye olarak tercih edilmekle birlikte “kadın, çocuk ve yeni mahsul” gibi unsurlarla özdeşleştirilerek doğurganlık ve bereketin de ana unsurlarından birisi olarak kabul edilmiştir. Bu çalışmada aktarılan örneklerde insanoğlunun yumurtaya yüklediği maddesel ve manasal aktarımlar; “başlangıç ve yaratılış, birlik ve bütünlük, merkez, diriliş, bereket ve son” başlıklarındaki sembolik yorumlarla şekillenmiştir. Yumurtanın bahsedilen bütün başlıklarda madde ve mana yani somut ve soyut birlikteliğini yansıttığı görülmüştür. Bu incelemede yumurta sembolizmi doğadan ilhamla döngüsel zaman çizgisinde, başlangıçtan sona ve dirilişe uzanan ilk kutsal, sembolik anlatılar ve ritüeller ekseninde ele alınmıştır.

Kaynakça

- Aksoy, Tevfik (2007). *Mitoslarda Yaratılış Motifleri*. Yüksek Lisans Tezi. Kon-ya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ateş, Fatma (2019). *Mitolojiden Günümüze Yumurta*. Ankara: Kömen Yayın-ları.
- Ateş, Mehmet (2001). *Mitolojiler ve Semboller*. İstanbul: Aksiseda Matbaası.
- Baldick, Julian (2010). *Hayvan ve Şaman Orta Asya'nın Antik Dinleri*. Çev. Nevin Şahin. İstanbul: Hill Yayınları.
- Baysal, Nagihan (2021). "Bereketin Kapısı Yağmur Duası: Anadolu'da Yağ-mur Yağdırma Ritüelleri". *Anadolu Halk Kültüründe İnanış ve Ritüeller-Teoriden Pratiğe Köken ve Yansımalar*. Ed. Özlem Güzel. Ankara: Nobel Yayınları, 225-253.
- Blake, John F. (1877). *Astronomical Myths Based on Flammarion's "History of The Heavens"*. London: Macmillan Publish.
- Bonnefoy, Yves (1981). *Antik Dünya ve Geleneksel Toplumlarda Dinler ve Mitolojiler Sözlüğü*. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Boratav, Pertev Naili (2013). *100 Soruda Türk Folkloru (İnanışlar, Töre ve Törenler, Oyunlar)*. Ankara: BilgeSu Yayıncılık.
- Bukarlı, Edip (2023). "Yezidilerin Kültürel Hayatı: Diyarbakır Örneği". *Aka-demik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 10(2): 206-224.
- Campbell, Joseph (2010). *Kahramanın Sonsuz Yolculuğu*. Çev. Sabri Gürses. İstanbul: Kabalıcı Yayınları.
- Chatterjee, Ratna (2011). *The Myth of the Cosmic Egg in Indie and Orphic Traditions and its Reception in the Latin West*. Master of Arts. Calga-ry/Alberta: Department of Greek and Roman Studies.
- Cirlot, Juan Eduardo (2001). *A Dictionary of Symbols*. London: Routledge Publish.
- Cooper, J. C. (1987). *An Illustrated Encyclopedia of Traditional Symbols*. London: Thames and Hudson Publisher.
- DİB (2011). *Kur'an-ı Kerim Meali*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Dorer, Michael J. et al. (2019). *Getting Started with the Cosmic Egg*. USA: Parent Child Press.
- Eliade, Mircea (1992). *İmgeler ve Simgeler*. Çev. Mehmet Ali Kılıçbay. Anka-ra: Gece Yayınları.

- Eliade, Mircea (2001). *Mitlerin Özellikleri*. Çev. Sema Rifat. İstanbul: Om Yayınevi.
- Eliade, Mircea (2003). *Demirciler ve Simyacılar*. Çev. M. Emin Özcan. İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.
- Eliade, Mircea (2009). *Dinler Tarihine Giriş*. Çev. Lale Arslan. İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.
- Frazer, James George (2017). *Altın Dal, Dinin ve Folklorun Kökleri*. Çev. Mehmet H. Doğan. İstanbul: YKY Yayınları.
- Gardin, Nanon vd. (2019). *Larousse Semboller Sözlüğü*. Çev. Beyza Akşit. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- Guenon, Rene (2022). *Mukaddes İlmın Sembolleri*. Çev. Filiz Karaküçük. İstanbul: Ketebe Yayınları.
- Hamilton, Edith (1983). *Mitologya*. Çev. Ülkü Tamer. İstanbul: Varlık Yayınları.
- Hançerlioğlu, Orhan (2000). *Dünya İnançları Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Işım, Mehmet Ali (2006). *Upanişadlar-Tanrı'nın Soluğu*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Ivanits, Linda J. (1989). *Russian Folk Belief*. London & New York: Routledge Taylor & Francis Group.
- Kalafat, Yaşar ve Kamalov, İlyas (2005). "Tatar Efsaneleri". *Karadeniz Araştırmaları*, 6: 52-77.
- Karakaş, Rezan (2021). "Doğanın ve İnsanın Dirilişinin Simgesi: Yumurta". *Uluslararası Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, 6: 31-51.
- Koçak, Aynur (2016). *Mitlerle Varoluş Yolculuğu*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Koşay, Hamit Zübeyir (1956). "Türkiye Halkının Maddi Kültürüne Dair Araştırmalar". *Türk Etnografya Dergisi*, 1: 7-55.
- Leeming, David & Madden, Kathryn (2010). *Encyclopedia of Psychology and Religion*. USA: Springer Science Business Media.
- Long, Charles H. (1963). *Alpha: Myths of Creation*. London: George Braziller.
- Lvova, E. L. vd. (2013). *Güney Sibiry Türklerinin Geleneksel Dünya Görüşleri 2-İnsan ve Toplum*. Çev. Metin Ergun. Konya: Kömen Yayınları.
- Muhyiddin İbn'ül Arabî (2008). *El Bulga F'il Hikmeh-Hikmette Son Nokta*. Çev. Vahdettin İnce. İstanbul: Kitsan Yayınları.

- Obuz, Leyla ve Obuz Muammer (1965). *Kalevala Fin Destanı*. Ankara: Balkanoğlu Matbaacılık.
- Ögel, Bahaeddin (2010). *Türk Mitolojisi, C.1*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Örnek, Sedat Veyis (1995). *100 Soruda İlkelerde Din, Büyü, Sanat, Efsane*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Pearce, Joseph Chilton (2002). *The Crack in the Cosmic Egg: New Constructs of Mind and Reality*. USA, Rochester: Park Street Press.
- Raglan, Lord (2010). “Mit ve Ritüel”. Çev. Evrim Ölçer Özünel. *Halk Biliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar-2*. Ed. M. Öcal Oğuz ve Selcan Gürçayır. Ankara: Geleneksel Yayıncılık, 189-197.
- Rosenberg, Donna (2003). *Dünya Mitolojisi-Büyük Destan ve Söylenceler Antolojisi*. Çev. Koray Akten vd. İstanbul: İmge Kitabevi.
- Siegel, Morris (1940). *A Study of West African Carved Gambling Chips*. Wisconsin: American Anthropological Association.
- Sivri, Medine ve Yetim, Arzu (2009). “Yaratılış Söylencelerinde Yumurta Öğesine Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım”. *Frankofoni Dergisi*, 21: 191-202.
- Sproul, Barbara C. (1991). *Primal Myths*. New York: Harper Collins Edition Publishers.
- Şengül, Abdullah (2008). “Türk Kültüründe Nevruz ve Anadolu’da Nevruz Kutlamaları”. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, 26: 61-73.
- Tuğrul, Saime (2010). *Ebedi Kutsal Ezeli Kurban: Çok Tanrılıktan Tek Tanrılığa Kutsal ve Kurbanlık Mekanizmaları*. İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Turner, Victor (2020). *Ritüeller Yapı ve Anti-Yapı*. Çev. Nur Küçük. İstanbul: İthaki Yayınları.
- URL-1: <https://edebistan.com/deneme/siirin-topraginda-yuruyen-bir-film-yumurta> (Erişim: 20.06.2023).
- URL-2: <http://lithuanian.net/mitai/cosmos/baltai.htm#1> (Erişim: 03.06.2023).
- URL-3: <https://sorularlailslamiyet.com/kuran-i-kerimde-dunyanin-yuvarlak-oldugunun-belirtilmesi-kuranda-yapilan-bilimsel-hatalardan-birisi> (Erişim: 04.06.2023).
- Uygur, Hatice Kübra (2008). *Midyat Halk Kültürü Monografisi*. Yüksek Lisans Tezi. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi.
- Walker, Barbara G. (1988). *The Woman’s Dictionary of Symbols and Sacred Objects*. USA: Harper One Publisher.

Wilkinson, Kathryn (2011). *Semboller ve İşaretler*. Çev. Seda Toksoy. İstanbul: Alfa Basım Yayım.

Zaripova Çetin, Çulpan (2007). “Tatar Türklerinde Mitolojik Varlıklarla İlgili Mitler ve İnanışlar (İyeler ve Yaratıklar)”. *Bilig*, 43: 1-32.

“COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri” çerçevesinde aşağıdaki beyanlara yer verilmiştir:

Etik Kurul Belgesi: Bu çalışma için etik kurul belgesi gerekmemektedir.

Çıkar Çatışması Beyanı: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarların potansiyel bir çıkar çatışması yoktur.

Katkı Oranı Beyanı: Her iki yazar; çalışmanın hazırlanması, sonuçların yorumlanması ve makalenin yazılması aşamalarında eşit katkı sağlamıştır.

The following statements are made in the framework of “COPE-Code of Conduct and Best Practices Guidelines for Journal Editors”:

Ethics Committee Approval: *Ethics committee approval is not required for this study.*

Declaration of Conflicting Interests: *The authors have no potential conflict of interest regarding research, authorship or publication of this article.*

Author-Contributions Statement: *Both authors; contributed equally to the preparation of the study, the interpretation of the results, and the writing of the article.*